

RAAP-NOTITIE 117

Henricuskade te Ypenburg

Gemeente Den Haag

Een inventariserend archeologisch onderzoek

Colofon

Opdrachtgever: gemeente Den Haag

Project: archeologisch onderzoek Henricuskade te Ypenburg (gemeente Den Haag)

Titel: Henricuskade te Ypenburg, gemeente Den Haag; een inventariserend archeologisch onderzoek

Status: eindversie

Datum: juni 2002

Auteur: drs. B.I. Smit

Bestandsnaam: L:\QXPress\notities\2002\YPHE\N0117-YPHE.qxd

Projectcode: YPHE

Projectleider: drs. B.I. Smit

Projectmedewerker: drs. D.A. Bente

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

Autorisatie:

drs. A.J. Tol

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

telefoon: 020-463 4848

Zeeburgerdijk 54

telefax: 020-463 4949

1094 AE Amsterdam

E-mail: raap@raap.nl

Postbus 1347

1000 BH Amsterdam

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2002

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

RAAP Archeologisch Adviesbureau heeft in opdracht van de gemeente Den Haag in mei 2002 een inventariserend archeologisch onderzoek uitgevoerd in verband met woningbouw aan de Henricuskade te Ypenburg (gemeente Den Haag). Doel van dit onderzoek was allereerst het vaststellen of de Henricuskade (van oorsprong mogelijk een middeleeuwse dijk) een gefaseerde opbouw kent. Daarnaast bestond het onderzoek uit het opsporen van eventueel aanwezige archeologische resten en, voor zover mogelijk, het geven van een eerste indruk van de kwaliteit (gaafheid en conservering), aard, datering, omvang en diepteligging ervan.

Tijdens het inventariserend archeologisch onderzoek zijn in het onderzoeksgebied geen archeologische resten aangetroffen. Uit beperkt kaartonderzoek blijkt dat het deel van de Henricuskade dat binnen het onderzoeksgebied valt, waarschijnlijk niet ouder is dan 19e-eeuws. Daarom is verder archeologisch onderzoek niet noodzakelijk.

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van de gemeente Den Haag heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in mei 2002 een inventariserend archeologisch onderzoek uitgevoerd in verband met bouwplannen in de gemeente Den Haag ter hoogte van de Henricuskade. Bij aanvang van het onderzoek bestond het vermoeden dat de Henricuskade van oorsprong een middeleeuwse (12e-eeuwse?) dijk is (Bakker, 2002). Het onderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen kan leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten.

Doel van onderhavig onderzoek was tweeledig. Allereerst was het doel het beantwoorden van de volgende, in de offerteaanvraag door de gemeentelijk archeoloog van Rijswijk geformuleerde vragen (Bakker, 2002):

1. wat is de bodemopbouw ter plaatse van de Henricuskade?
2. is de kade ter plaatse in het verleden volledig vergraven en nadien hersteld?
3. is er een ophogingslaag aanwezig?
4. hoe oud is de kade?

Hierbij dient opgemerkt te worden dat middels het voorgestelde booronderzoek slechts een deel van deze vragen beantwoord kan worden.

In de tweede plaats was het doel het opsporen van eventueel aanwezige archeologische resten en (indien mogelijk) een eerste indruk geven van de kwaliteit (gaafheid en conservering), aard, datering, omvang en diepteligging ervan.

1.2 Onderzoeksgebied en archeologische verwachting

Het onderzoeksgebied Henricuskade te Ypenburg ligt direct ten zuidoosten van de in aanbouw zijnde wijk Ypenburg. Het onderzoeksgebied staat afgebeeld op kaartblad 30G en 37E van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000); de centrumcoördinaat is 85.500/450.000. Ten tijde van het onderzoek was het onderzoeksgebied in gebruik als weg. Voor het onderzoeksgebied geldt een lage archeologische verwachting.

1.3 Onderzoekopzet en richtlijnen

Onderhavig onderzoek bestond uit een bureauonderzoek en een veldonderzoek. Het veldonderzoek is vooralsnog beperkt gebleven tot een karterend booronderzoek.

Het inventariserend archeologisch onderzoek is uitgevoerd volgens de hiervoor geldende normen en richtlijnen die zijn vastgelegd in het *Handboek ROB-specificaties* (Brinkkemper e.a., 1998) en (voor zover mogelijk) conform de *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie* (Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie, 2001).

Voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden wordt verwezen naar tabel 1.

Periode	Datering			
Nieuwe tijd	1500	-	heden	
Late Middeleeuwen	1050	-	1500	na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1050	na Chr.
Romeinse tijd	12 voor	-	450	na Chr.
IJzertijd	800	-	12	voor Chr.
Bronstijd	2000	-	800	voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300	-	2000	voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800	-	4900	voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000	-	8800	voor Chr.

Tabel 1: Archeologische tijdschaal.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode

Voorafgaand aan het veldonderzoek is een bureauonderzoek uitgevoerd om na te gaan of er reeds archeologische vondsten uit het onderzoeksgebied geregistreerd staan en om ten behoeve van het veldwerk de landschappelijke (geologische en bodemkundige) kenmerken alsmede de gespecificeerde archeologische verwachting te bepalen. In het kader van het bureauonderzoek zijn verschillende bronnen geraadpleegd (zie literatuurlijst).

Om inzicht te krijgen in het voorkomen van archeologische vindplaatsen in (of nabij) het onderzoeksgebied is het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) geraadpleegd.

In totaal zijn drie historische kaarten bekeken om vast te stellen of de Henricuskade hierop zichtbaar is (zie literatuurlijst).

2.2 Resultaten

Geologie

De natuurlijke ondergrond onder en rondom de kade bestaat uit oude zeelei (Afzettingen van Calais; De Gans e.a., 1998)

Geomorfologie

De natuurlijke ondergrond onder en rondom de kade bestaat uit een vlakte van getij-afzettingen (Ten Cate, 1994).

Bodem

De bodem in het onderzoeksgebied bestaat uit moerige eerdgronden bestaand uit een moerige bovengrond of tussenlaag op niet-gerijpte zavel of klei met grondwatertrap II. Hieronder bevindt zich niet-gerijpte zeelei, vaak met kattelei (Markus & Van Wallenburg, 1982).

Archeologie

In ARCHIS staan drie archeologische vindplaatsen geregistreerd uit de directe omgeving van het onderzoeksgebied. Het betreft vindplaatsen uit de Late IJzertijd of Romeinse tijd (ARCHIS-waarnemingsnummer 44702; Oude Rengerink, 1996: cat.nr. 3), uit de Romeinse tijd of Late Middeleeuwen (ARCHIS-waarnemingsnummer 44703; Oude Rengerink, 1996: cat.nr. 4) en uit de Late Middeleeuwen (ARCHIS-waarnemingsnummer 44704; Oude Rengerink, 1996: cat.nr. 7).

Rondom de Henricuskade zijn geen archeologische monumenten bekend. De Henricuskade zelf staat niet in ARCHIS vermeld.

Archeologische verwachting

Volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW; ROB, 2001) geldt voor het onderzoeksgebied een lage trefkans voor archeologische vindplaatsen. Tot in de Middeleeuwen waren de zeelei-afzettingen afgedekt door een dik pakket Hollandveen. Mogelijk is dit veen in de latere Prehistorie bewoond geweest. In de 12e eeuw werd het veengebied ontgonnen door middel van de aanleg van kaden (dijken). Bewoning concentreerde zich langs deze kaden. Als gevolg van de middeleeuwse ontginning is het veen geleidelijk verdwenen (geoxideerd). Eventueel aanwezige prehistorische bewoningsresten zullen hierbij verdwenen zijn. Dit is de achtergrond van de lage archeologische trefkans op de IKAW. De enige archeologische waarden die nog verwacht kunnen worden in het onderzoeksgebied zijn resten van de kaden en de aangrenzende bewoning.

Historische kaarten

Op de oudste kaart die geraadpleegd is (Kruikius & Kruikius, 1712) staat de Henricuskade niet vermeld. Het onderzoeksgebied is op deze kaart nog een nat veengebied dat in ontginning is. Ook op de topografische kaart van 1839-1859 (Wolters-Noordhoff Atlasproducties, 1990) staat de kade niet vermeld en ligt ter hoogte het onderzoeksgebied een veengat. Op de topografische kaart van 1913 (ROBAS Producties, 1989) staat de Henricuskade vermeld als 'Communicatieweg'. Deze Communicatieweg ligt ter hoogte van het onderzoeksgebied. Het gebied direct ten noorden van de Communicatieweg wordt omschreven als droogmakerij. Overigens is op alledrie kaarten een kade of weg zichtbaar die ten westen ligt van het onderzoeksgebied, in het verlengde van de huidige Henricuskade.

3 Veldonderzoek

3.1 Methode

Tijdens het veldonderzoek zijn negen boringen verricht (figuur 1). Er is geboord tot maximaal 2,0 m -Mv met een Edelmanboor met een diameter van zeven cm en een gutsboor met een diameter van drie cm. De boringen zijn beschreven aan de hand van een standaardformulier en met meetlinten ingemeten (x- en y-waarden). Het opgeboorde materiaal is in het veld gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren. Er zijn geen monsters genomen.

Vanwege de aanwezigheid van bestrating, puin en kabels zijn tijdens het veldonderzoek geen boringen op de Henricuskade gezet.

De boringen 1, 5 en 6 zijn verricht aan de noordzijde van de Henricuskade, in het voormalige weiland. Deze boringen zijn gezet om de natuurlijke bodemopbouw te bepalen. De overige zes boringen zijn gezet in de zuidelijke berm van de Henricuskade met als doel de opbouw van de dijk te onderzoeken.

3.2 Resultaten

Algemeen

De Henricuskade is niet meer als verhoging herkenbaar in het landschap. De kade wordt gebruikt als weg en is daarom geheel bedekt met asfalt, puin en grind. Volgens een omwonende was de Henricuskade voordat deze geasfalteerd werd een puin/grindpad.

Geologie en bodem

De boringen aan de noordzijde van de Henricuskade hebben de volgende opbouw (van boven naar beneden):

- van 0 tot circa 90 cm -Mv komt een recent ophogingspakket voor. Dit pakket bestaat uit klei met zandbrokken, kleibrokken en puin;
- tussen circa 90 en 95 cm -Mv bevindt zich een dun laagje veraard veen. Het betreft een restant Hollandveen;
- onder dit veenrestant (op circa 100 cm -Mv) zijn Afzettingen van Calais aangetroffen. Deze bestaan uit zeer slappe klei die naar beneden toe zandiger wordt.

De boringen die gezet zijn in de zuidelijke berm van de Henricuskade hebben allemaal een vergelijkbare opbouw:

- de eerste 40 cm -Mv bestaat veelal uit verrommelde klei met veel recent puin en grind;

- onder de verrommelde kleilaag ligt een veenlaagje (veraard veen) van hooguit 10 cm dik.
- daaronder bevinden zich Afzettingen van Calais (slappe klei).

In boring 7 is het veenlaagje niet aangetroffen; daar ligt de verrommelde kleilaag direct op de Afzettingen van Calais. In de boringen zijn geen aanwijzingen aangetroffen voor een gefaseerde opbouw van de kade.

Archeologie

Tijdens het veldonderzoek zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

Bureauonderzoek

Uit onderzoek van historische kaarten blijkt dat de Henricuskade binnen het onderzoeksgebied niet vermeld staat op oude kaarten. Op kaarten uit de 18e en 19e eeuw loopt een kade ter hoogte van de huidige Henricuskade, maar deze loopt niet door tot in het onderzoeksgebied. De eerste vermelding van een weg ter plaatse van de huidige Henricuskade binnen het onderzoeksgebied staat op een kaart uit 1913. Op de oudere bestudeerde kaarten staat een veengat weergegeven ter hoogte van het onderzoeksgebied.

Het deel van de Henricuskade dat buiten het onderzoeksgebied valt, staat op de onderzochte kaarten wel aangegeven als kade of weg.

Geconcludeerd kan worden dat het deel van de Henricuskade dat binnen onderzoeksgebied valt, waarschijnlijk niet uit de 12e eeuw dateert.

Veldonderzoek

Uit het veldonderzoek blijkt dat de kade op een dun laagje veraard veen ligt. Dit veen is het restant van het veenpakket dat in de 12e eeuw ontgonnen is.

Uit het booronderzoek valt niet te herleiden of de kade in het verleden volledig vergraven is geweest en nadien hersteld is.

In de zes boringen aan de zuidzijde van de Henricuskade is geen gefaseerde opbouw aangetroffen. De opbouw van de kern van de kade kon niet worden onderzocht. Wel blijkt de bodem aan de zuidzijde tot circa 40 cm -Mv verstoord te zijn en recent puin en grind te bevatten. Mogelijk geldt deze mate van verstoring ook voor de kern van de kade, aangezien de kade verhard was met puin en grind voordat de weg geasfalteerd werd.

Tijdens het onderzoek zijn geen archeologische indicatoren aangetroffen.

Derhalve is de ouderdom van de kade niet vast te stellen.

Uit het veldonderzoek blijkt dat zich in het onderzoeksgebied geen archeologische vindplaats bevindt. Dit is in overeenstemming met de conclusies van het bureauonderzoek (zie § 2.2).

4.2 Aanbevelingen

Vanwege het ontbreken van aanwijzingen voor een ouderdom van de kade ouder dan de tweede helft van de 19e eeuw wordt de kade niet behoudenswaardig geacht en wordt geen archeologisch vervolgonderzoek aanbevolen.

Wanneer het westelijke gedeelte van de Henricuskade, dat buiten onderhavig onderzoeksgebied valt, in de toekomst bedreigd wordt door bouwplannen, dient hier alsnog archeologisch onderzoek plaats te vinden. Dit is gebaseerd op het feit dat dit gedeelte wel vermeld staat op historische kaarten.

Literatuur

- Bakker, C.**, 2002. *Offerte-aanvraag onderzoek Ypenburg*. Afdeling Archeologie, gemeente Den Haag.
- Brinkkemper, O., e.a. (redactie)**, 1998. *Handboek ROB-specificaties*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- Markus, W.C. & C. van Wallenburg**, 1982. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Toelichting bij de kaartbladen 30 West 's-Gravenhage en 30 Oost 's-Gravenhage*. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.
- Cate, J.A.M. ten**, 1994. *Geomorfologische Kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Blad 30 's-Gravenhage*. DLO-Staring Centrum, Wageningen.
- Gans, W. de, H. Kok & H. Zwaan**, 1998. *Vereenvoudigde Geologische kaart van Den Haag en Omgeving, schaal 1:50.000*. Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen, Delft.
- Kruikius, N. & J. Kruikius**, 1777 (1712). *'t Hooge heemraedschap van Delftlant met alle de steden, dorpen en ambachten*. Facsimile-uitgaven van Canaletto, Alphen aan den Rijn.
- Oude Rengerink, J.A.M.**, 1996. *Vinex-locatie Ypenburg. Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI). Raap-rapport 176*. Stichting RAAP, Amsterdam.
- ROB**, 2001. *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (2e generatie)*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort.
- ROBAS Producties**, 1989. *Historische atlas Zuid-Holland (Chromotopografische Kaart des Rijks, schaal 1:25.000)*. ROBAS Producties, Landsmeer.
- Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie**, 2001. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Eindrapport van de Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Den Haag.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties**, 1990. *Grote Historische Atlas van Nederland, schaal 1:50.000; deel 1: West-Nederland 1839-1859*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

Gebruikte afkortingen

ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek
Mv	maaiveld

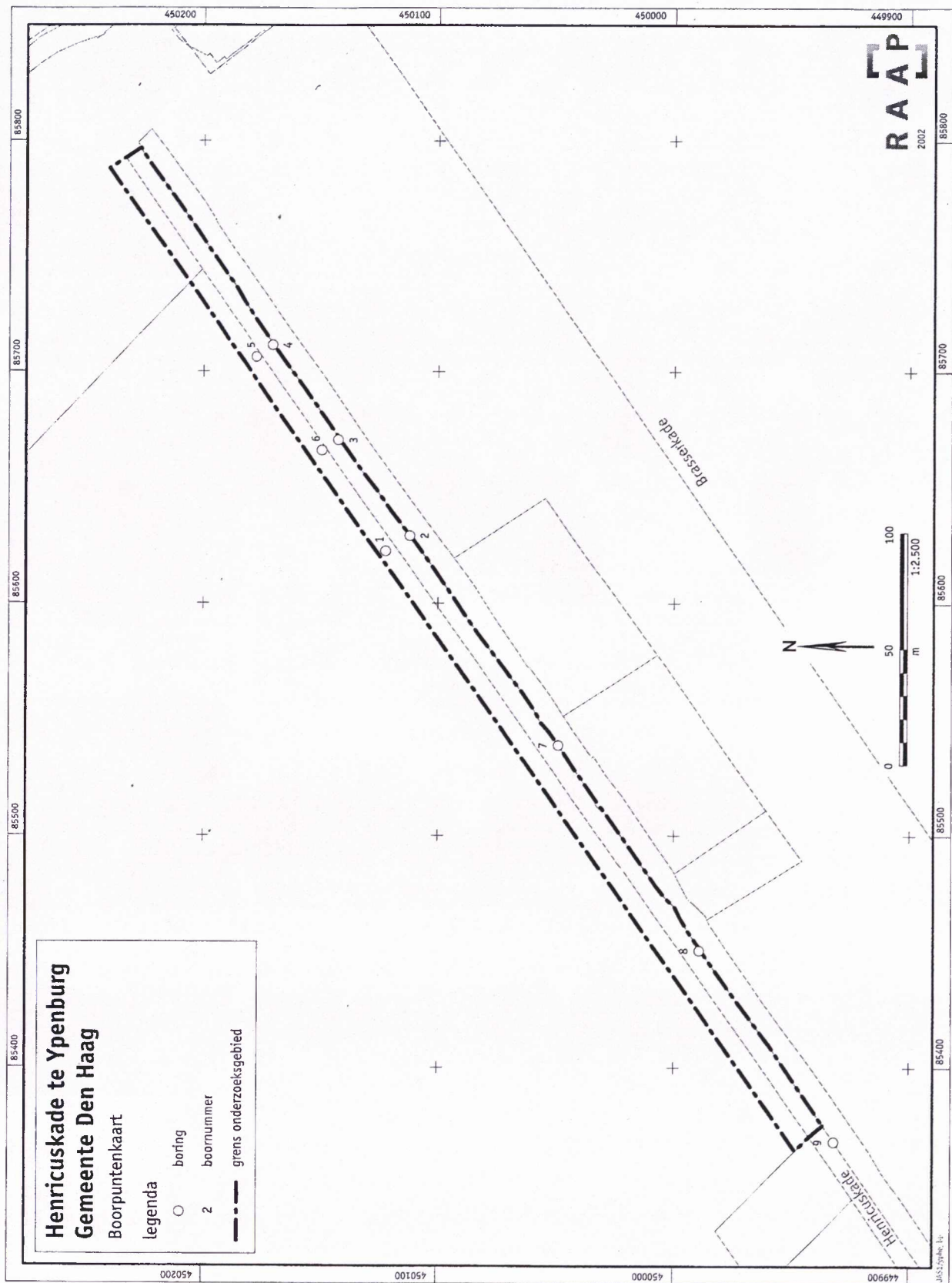
Verklarende woordenlijst

eerdgrond	laag met donkere, min of meer rulle grond, met organische en anorganische bestanddelen
Hollandveen	in het Subboreaal gevormd veen in laag-Nederland (ca. 5000-3000 jaar voor Chr.)
katteklei oxidatie	zware, onvruchtbare klei met door oxidatie ontstane gele vlekken reactie met zuurstof (roesten/corrosie bij metalen; 'verbranding' bij veen)
Prehistorie	dat deel van de geschiedenis waarvan geen geschreven bronnen bewaard zijn gebleven

Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 1. Boorpuntenkaart.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Figuur 1: Boorpuntenkaart.